Florea Costea, Lucica Scurtu, Angelica Bălos

O „MARCĂ DE OLAR" (?) DESCOPERITĂ ÎN FORTIFICAȚIA DACICĂ DE LA RACOȘ - PIATRA DETUNATĂ, JUDEȚUL BRAȘOV

În Defileul Oltului de la Racoş, lung de aproape 17 km, între localitățile Augustin şi Mateiaş, există mai multe aşezări civile şi fortificații din diferite epoci istorice (bronz, *Hallstatt*, *La Tène*)[1]. Dintre fortificațiile dacice, cele mai cunoscute, datorită cercetărilor arheologice sistematice, sunt cele de la Augustin – Tipia Ormenişului[2] şi de la Racoş – Piatra Detunată[3]. În cetatea de la Racoş – Tipia Racoşului s-au efectuat doar sondaje[4], în timp ce în marea fortificație hallstattiană de pe Dealul Vărăriei (Meszes), cu locuire dacică pe un spațiu mai restrâns, s-au început cercetări de amploare în 1999[5], un sondaj mai vechi vizând doar un segment al valului principal (interior)[6].

Avansate sunt investigațiile în fortificația din punctul Racoş – Piatra Detunată, unde există vestigii şi construcții din neolitic (sporadice), din bronzul mijlociu şi final (în special din cultura Wietenberg), din prima epocă a fierului (două valuri şi un şanț în arc de cerc) şi din epoca dacică (zid şi palisade suprapuse valului hallstattian principal, turn?), cu locuire până la cucerirea romană. Nivelurile mai vechi de depunere arheologică sunt aproape în totalitate bulversate de intensa viețuire şi de bogata activitate edilitară desfăşurată şi mai înainte, dar mai ales începând cu domnia lui Burebista.

Cu un rost strategic special în defileu, fortificația şi-a încheiat existența în vara anului 106. Precizarea abia făcută ridică la valoare de reper cronologic vestigiile dacice mobile: cele din timpul ultimei confruntări armate daco-romane se află *in situ*, în special olăria, care este în proporție de peste 90% întreagă sau întregibilă (fig. 1).

În cursul săpăturilor din vara anului 2003, în *Secțiunea I*, la adâncimea de 1,10 – 1,40 m, prins de dărâmăturile zidului dacic, s-a descoperit un fragment ceramic (nr. inv. II6747) care ne-a atras atenția şi care face obiectul acestor rânduri. Provine, foarte probabil, dintr-un „vas – borcan" modelat cu mâna din pastă ce foloseşte ca degresant nisip, mică şi cioburi bine mărunțite. Este roşu la exterior şi negru pe interior, culoarea roşie datorându-se arderii secundare prin care au trecut toate vasele de aici în vara anului 106. Asemenea acestora, fragmentul acum în discuție este parțial acoperit cu o crustă aspră de calcar alb, formată şi depusă în timp datorită calcinării pietrelor din zidul dacic prăbuşit peste ele. Umezeala a făcut ca depuneri calcaroase să pătrundă şi în adânciturile „mărcii de olar" pe care o prezentăm (fig. 2).

Desenul acesteia constă într-o imagine bine marcată, făcută înainte de arderea

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

primară cu o unealtă care *putea fi* un vârf bine ascuțit, după cum se poate deduce din împunsătură şi din urma rezultată în momentul scoaterii acesteia (os?) din pasta moale. Este vorba, în principal, de 22 de incizii perpendiculare pe o axă, de asemenea incizată, 10 pe o parte, 12 pe cealaltă; la fiecare „colț" al câmpului există o linie oblică, al cărei unghi este constant față de ansamblu şi față de axă.

Faptul că amintita axă este rezultatul a 4 apăsări succesive, coroborat cu amănuntul că inciziile nu au „bavuri" cauzate de scoaterea uneltei din pastă, poate duce şi la concluzia că respectiva unealtă nu era un vârf (ac), ci o dăltiță cu care s-au făcut apăsările (impresiunile). Optăm pentru această din urmă posibilitate datorită faptului că impresiunile laterale axei, cele de la „colțuri" şi cele 4 care formează axa au aceeaşi lungime şi grosime, cu diferențe nesemnificative explicabile prin inerentele înclinări în plan ale uneltei în timpul efectuării operațiunii: 6 mm, respectiv 1 mm.

Aşadar, „marca de olar" nu este un sigiliu pozitivat pe un material dur, care s-a aplicat (apăsat) pe peretele vasului înainte de ardere, ci o sumă de impresiuni din timp gândite şi astfel ordonate încât să rezulte imaginea dorită de meşter, anume aceea care îl personifica şi prin care se făcea precizarea că el este autorul vasului (vaselor).

Luată *grosso modo*, această imagine se poate constitui în două trapezuri juxtapuse, a căror bază mare este linia (axa) care le desparte (sau le uneşte), baza mică trasând o linia imaginară dintre capetele de sus ale celor două incizii de pe aceeaşi parte, de la colțurile „dreptunghiului" rezultat din cele 22 de impresiuni.

Dimensiuni: fragment – H=98 mm, lmax=59 mm;
„marcă" – L=24 mm, l=20 mm.

Răspunsul la întrebarea „ce reprezintă imaginea?" ni se pare dificil. Sigur este, din capul locului, că ea nu este o componentă a decorului vasului (din păcate, alte fragmente nu s-au găsit). La fel de sigur este că olarul a făcut-o cu un scop bine gândit, anume de a-l determina pe comanditar sau pe privitor în general să rețină un anume mesaj, banal prin evidență atunci dar greu de descifrat în prezent.

Reținem faptul că suportul material al acestui mesaj (însemn, „iscălitură" etc.) este un vas modelat cu mâna, nu unul lucrat la roată, amănunt lipsit de importanță pentru olar (nici celebrul vas cu inscripția Decebalus per Scorilo nu este lucrat la roată).

Singurul mod de a intra în „corespondență" cu autorul desenului este încercarea de decodare-interpretare a ansamblului, încercare, prin firea lucrurilor, nelipsită de erori în fiecare dintre presupuneri:

a. desenul poate fi o barcă, o corabie mică sau o plută, cu certitudine foarte frecvente atunci în deplasarea pe apele Oltului;

b. două construcții defensive (cetăți?) separate de Olt? (pe celălalt mal dar mai în amonte se află cetatea de pe Tipia Racoşului);

c. un turn?;

d. o impozantă construcție civilă sau sacră?;

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

e. palisade?;

f. dealuri, coline, deoparte şi de alta a Oltului?;

g. un spic de grâu?;

h. un „brăduț" sau un pom în general? etc.

În discuție ar putea fi luat şi numărul de impresiuni, în totalitate sau pe componente (30, respectiv 12, 10, 4, 4), deşi suntem de părere că meşterul olar nu a acordat vreun rol acestuia iar cele din axă şi de la „colțuri" se impuneau de la sine a fi câte 4.

Indiferent de interpretările grafice propuse de noi (care pot fi toate greşite) sau de altele, esențială ni se pare insistența olarului de a „semna" produsul efortului şi măiestriei personale sau ale celor cu care colabora, cu alte cuvinte ale atelierului, practică obligatorie şi generalizată în zilele noastre dar rareori întâlnită în vechime în lumea „barbară".

În consecință, credem că nu greşim afirmând că imaginea prezentată mai sus este un însemn, o „marcă de olar", ceea ce conduce spre încheierea că în fortificația dacică de la Racoş – Piatra Detunată sau undeva în afară dar în apropierea ei a funcționat până la cucerirea romană un atelier (un centru) de ceramişti. Argumente indirecte în favoarea celor spuse pot fi aduse din situația arheologică observată acolo, în locuințele din spatele zidului dacic:

a. mai multe „vase – borcan" au brâuri alveolate absolut identice (nr. inv. II.6729, II.6731, fig. 3 şi Pl. 1 / 1,2), altele (nr. inv. II.6732, 6748, fig. 4 şi Pl. 1 /3,4) au brâuri secționate cu aceeaşi unealtă. Există două borcane care nu numai că au acelaşi decor, dar au şi profile şi dimensiuni practic identice (nr. inv. II.6734, II.6735, fig. 5 şi Pl. 1 / 5,6);

b. pasta vaselor nu diferă prin nimic de la un exemplar la altul (nisip, pietricele, cioburi pisate, mică). Şi culoarea este identică (roşie), dar nu poate fi luată în considerare, ea datorându-se arderii secundare;

c. toate provin din aceeaşi locuință, amănuntul putând să însemne că vasele au fost confecționate la solicitarea aceluiaşi beneficiar, cu siguranță unul cu „dare de mână" şi, probabil, cu o funcție importantă în colectivitate[7].

Une „marque de poitier" (?) decouverté dans la citadelle dace de Racoș – Piatra Detunată (Résumé)

Les auteurs presentent une „marque (estampille) de poitier" decouverté pendent les feuilles archeologiques effectues dans la citadelle dace de Racoş – Piatra Detunată, district de Braşov. Sur cette base, ils considerent present ici un atelier ceramique avant de la conquéte romaine.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Ein Töpfersiegel (?) entdect in der dakischen Festung Racoș - Piatra Detunată, Kreis Brașov

Entlang der 17 Km langen Olt (Alt) – Klamm bei Racoş, zwischen den Ortscheften Augustin und Mateiaş, befinden sich mehrere Siedlungen und Festungeen die aus verschiedenen, geschichtlichen Epochen stammen (Bronzezeit, Hallstatt, La Tène). Wegen den systematisch durchgeführten archäologischen Forschungen, befinden sich unter den bekanntesten dakischen Festungen auch diejenigen von Augustin – Tipia Ormenişului und Racoş – Piatra Detunată. In der Festung von Racoş – Tipia Racoşului wurden nur Stichproben gemacht während die hallstättische Festung von Vărăriei – Berg (Meszes), mit bergrenzter dakischen Bewohnung, beginnend mit dem Jahre 1999, unfangreicher erforscht wurde Ältere Stichproben begrenzten sich nur auf einen Teil des Walles (Innenteil).

Fortgeschrittener, sind die Erforschungen der Festung von Racoş – Piatra Detunată wo, Überreste und Bauten aus dem Neolitikum (sporadisch), aus der Mittel – und Endbronzezeit (vor allem Wietenberg Kultur), aus der ersten Eisenzeit (Zwei Wälle und ein kreisbogenförmiger Graben) und aus der dekischen Zeit (Mauer und auf dem hallstättischen Hauptwall überlagerte Pallissaden, Turm ?) vor zufinden sind. All diese waren bis zur Zeit der römischen Eroberung bewohnt. Die älteren Niveaux der arhäologischen Ablagerungen sind fast gänzlich durcheinander gebracht worden durch das intensive Leben und der regen Tätigkeit die vor, aber vor allem beginnend mit Burebista's Herrschaft stattgefunden hat.

Eine sehr spezielle, strategische Rolle entlang des Olt – Tales spielend, beendete die Festung ihr Dasein im Sommer des Jahres 106. Die vorherige Behauptung hebst die beweglichen, dakischen Überreste zum Rang von chronologischen Orientierungspunkten: die Überreste, der Zeitspanne der letzten dakisch – römischen Sechlacht zugehörend, befinden sich an derselben Stelle (*in situ*), vor allem die Töpfereierzeugnisse die, in einem Antel von über 90% ganz sind oder wieder zusammengestallt werden können (Abb. 1).

Während der Ausgrabungen des Sommers 2003, wurde im Schnitt I, in einer Tiefe von 1,10 – 1,20 Meter, geklebt an die zerfallene, dakische Mauer, ein keramisches Fragment (Inv. II.6747) entdeckt, dass unsere Aufmerksamkeit erweckt hat. Sehr warscheinlich gehört dieses einem handgamachten Gefäss, hergestellt aus einer Paste bestehend aus band, Lehm und sehr fein zermahlenen Scherben die zur Abölung diente. Der aussere Teil des Gefässes ist rot während, der Innenteil, schwary ist. Die rote Farbe stammt von einer sekundärverbrennung durch die alle hiesigen Gefässe, im Jahre 106, durchgegangen sind. Diesen ähnlich ist auch das benannte Fundstück, teilweise von einer rauhen, weissen Kalkablagerung bedeckt. Diese stammt von der Verkalkung der darüber gefallenen dakischen Mauer. Die Feuchtigkeit machte dass diese Ablagerungen auch in die Vertiefungen des vorgestellten „Töpfersiegels" einigedrungen sind (Abb.2).

Die Darstellung besteht aus einem gut markierten Bild, dass vor der ersten

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Brannung mit einem sehr spitzen Werkzeug (Knochen ?) gemacht wurde. Dieses kann man aus einem Einstich und der, durch das Herausyiehen aus der weichen Paste, entstandenen Spur folgern. Es ist hauptsächlich die Rede über 22, senkrecht auf einer Ackse stehende, Einschnitte, 10 auf einer und 12 auf der gegenüber liegenden Seite; in jeder „Ecke" des Feldes erscheint eine schräge Linie, deren Winkel, bezogen auf das Ganye oder auf die Ackse, konstant ist.

Die Tatsache dass die erwähnte Ackse das Ergebnis von 4 aufeinander folgenden Einschnitten ist zusammen mit der Einzelheit, dass die Einstiche keine Ränder herausstehenden, entstanden durch das Herausziehen des Werkeyeuges aus der Paste aufweissen, kann uns zu der Schlussfolgerung führen, dass das benannte Werkzeug (Nadel) keine Spitze hatte sondern eine kleine Meissel war, mit deren Hilfe man die Einschnitte gemacht hat. Wir wählen die letztere Möglichkeit da, die seitlich der Ackse legenden Einschnitte, an den „Ecken" und die 4 die, die Ackse bilden, dieselbe Länge und Breite besitzen. Kleine, unbedeutende Unterschiede sind erklärbar durch den natürlich erscheinenden Wecksel des Arbeitswinkels, 6 mm beziehungsweise 1 mm.

Der „Töpfersiegel" ist also nicht eimer, auf einer karten Topfwand, vor der Brennung angepresster sondern es ist die Summe der zeitlich gedachten Eindrücke Meisters. Diese sind so geordnet, dass das vom Meister gedachte Bild zum Ausdruck kommt, undswar um ihnzu personalisieren und zeigen, dass er den Topf (die Töpfe) hergstellt hat.

Im grossen Ganzen angesehen erscheint dieses Bild unter Form von zwei aneinander geklebten Trapezen deren grosse Grundlinie (die Ackse) sie voneinander teilt (vereinigt). Die kleine Grundlinie ist eine gedachte Linie zwischen den oberen Enden der zwei Einschnitte derselben Seite, ausgehend von den „Ecken" des Rechteckes das durch die 22 Einschnitte entstanden ist.

Masse: Fragment: H=98 mm; Lmax=59 mm; Siegel: L=24 mm; l=20 mm.

Die Antwort auf die Frage: was bedeutet die Darstellung? scheint sehr schwierig zu sein. Von Anfang an ist sicher, dass es nicht eine Komponente der Gefässverzierung ist (leider wurden keine anderen Fragmente gefunden). Genau so sicher ist auch, dass der Töpfer die Darstellung mit einem gut gedachten Zweck gemacht hat undzwar, damit der Besteller oder Besichtiger, im allgemeinen, eine ganz bestimmte, zur Zeit banale aber heutzutage schwer zu entziffernde Mitteilung erhält.

Wir behalten die Tatsache dass die materielle Grundlage dieser Mitteilung(Einzeichnung, Unterschrift usw) ein handgemachtes Gefäss und nicht ein Radgemacxhtes ist, was keine unwicktige Einzelheit für den Töpfer darstellt (auch das berühmte Gefäss mit der Einschrift *Decebalus per Scorilo* ist nicht radgemacht).

Die einzige Art und Weise mit dem Autor der Zeichnung in „Gleichklang" zu gelangen ist der Versuch das ganze zu entziffern und zu interpretieren. Dieser Versuch kann aber, bezogen auf alle Annahmen und im Sinne der Dinge, nicht fehlerlos sein:

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

a. die Zeichnung kann ein Boot, ein kleines Schiff oder ein Floss darstellen da, diese in derjenigen Zeit sehr häufig auf dem Olt gesehen werden konnten;

b. es können zwei Verteidigungsbauten (Festungen?) sein, getrennt vom Olt? (am anderen Ufer, weiter aufwärts befindet sich die Festung Tipia Racoşului);

c. ein Turm?;

d. ein imposantes ziviles oder heiliges Gebäude?;

e. Palissaden?;

f. Berge, Hügel gelegen auf beiden seiten des Olt?;

g. eine Weizenähre?

h. ein „Tännchen" oder, im allgemeinen, ein Baum? u.s.w.

In Rede kommen, könnte auch die Anzahl der Eindrücke kommen bezogen auf das Ganze oder auf Komponenten eingehend: (30, beziehungsweise 12, 10, 4, 4). Unsere Meinung ist, dass der Töpfermeister, keine Rolle dieser angegebenen Anzahl zugeschrieben hat, sondern dass sich die anderen, auf „Ecken" bezogenen Linien von selbst entstanden sind (es mussten auf jeden Fall 4 vorhanden sein).

Unabhängig von der, von uns vorgeschlagenen graphischen oder anderen Interpretationen (die alle falsch sein können) scheint uns wicktig die Eindringlichkeit des Töpfers, seine persönliche oder kollektive Kunst, im herstellem des Produktes zu „unterschreiben". Anders ausgedrückt, die Kunst der Werkstatt. Eine Praxis die heutzutage obligatorisch und verallgemeinert ist aber, selten in der Epoche der „Barbarenvölker" vorzufinden war.

Als Schlussfolgerung, glauben wir nicht zu Fehlen, wenn wir behaupten, dass oben beschriebene Bild eigentlich einen „Töpfereisiegel" darstellt. Somit können wir schliessen, dass in der dakischen Festung von Racoşul de Jos – Piatra Detunată, oder irgendwo auswärts, aber in der Nähe, bis zur zeit der römischen Eroberung, eine Keramikwerkstatt (Keramikzentrum) vorzufinden war. Indirekte Argumente unserer Behauptungen können von der, dort festgestellten arhäologischen Lage, gebracht werden:

a. mehrere Gefässe haben gewellte, absolut identische Gürtelstreifen (Inv. II.6729, II.6731, Abb. 3 und Pl. 7/1,2), andere (Inv. II. 6732, II.6748, Abb. 4 und Pl 7/3, 4) haben, vom selben durchschnittenen Gürtelstreifen. Es gibt zwei Gefässe, die nicht nur dieselbe Verziehrung, aber auch praktisch identische Profile und Masse besitzen (Inv. II.6734, II. 6735, Abb. 5 und Pl. 7/5,6);

b. die Paste, aus der die Gefässe hergestellt wurden, ist nicht unterschiedlick, von einem Exemplar zum anderen (Band, Steinbrocken, zermahlte Scherben, Ton). Auch die Farbe (rot) ist identisch aber, kann nicht in Betracht gezogen werden da, sie das Ergebniss einer zweiten Verbrennung darstellt.;

c. alle Gefäse stammen aus derselben Wohnung. Dieses könnte bedeuten

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

dass die Bestellung, von einer sehr reichen und wichtigen Person der damaligen Gesellschaft stammt.

Übersetzung: Liviu Călin

Note

[1] Florea Costea, *Repertoriul arheologic al județului Braşov*, vol. I, Braşov, 1955, vol. II, Braşov, 1996, localitățile Augustin, Mateiaş, Racoş; *idem*, *Dacii din sud-estul Transilvaniei înaintea şi în timpul stăpânirii romane. Contribuții la etnogeneza şi continuitatea românilor*, Braşov, 2002, sub voce.

[2] Cercetări I. Glodariu, Fl. Costea începând din anul 1981. Ulterior s-a alăturat Angelica Bălos. Vezi I. Glodariu, Fl. Costea, *Sanctuarul cetății dacice de la Racoş, jud. Braşov*, în *Ephemeris Napocensis*, 1, 1991; idem şi A. Bălos, cronici anuale în volumul *Cronica cercetărilor arheologice din România, Augustin şi Racoş*, vezi şi nota 1.

[3] Cercetări sistematice începute de către I. Glodariu şi Fl. Costea (1981) şi continuate de către Fl. Costea, A. Bălos (1995) şi L. Scurtu (2002).

[4] Fl. Costea, 1987.

[5] Fl. Costea, A. Ardeu, A. Bălos.

[6] I. Glodariu, Fl. Costea, 1982.

[7] Nu am prezentat analogii (din câte ştim ele nici nu există) şi nici nu am încercat să încadrăm marca de olar de la Racoş – Piatra Detunată în repertoriul figurativ al ceramicii dacice, deosebit de divers, acest lucru constituind un capitol special al monografiei asupra fortificației respective, monografie în curs de finalizare. Intenția noastră a fost aceea de a face cunoscută o piesă insolită, în temeiul căreia susținem că aici (în cetate sau în afara ei) a funcționat un atelier de ceramişti daci.

Lista ilustrațiilor

1. Racoş – Piatra Detunată. Vase şi piesă dintr-un coif, aflate „*in situ*".

2. Fața şi spatele fragmentului ceramic pe care este imprimată „marca de olar" (jos mărită de 2 ori).

3. Brâuri alveolate.

4. Brâuri crestate.

5. Décor identic, pe borcane cu aceleaşi dimensiuni.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Figura 1

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Figura 2.1

Figura 2.2

Figura 2.3

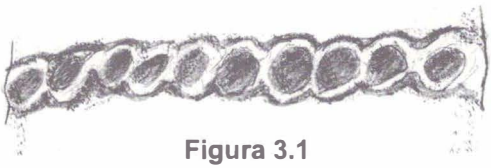

Figura 3.1

Figura 3.2

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

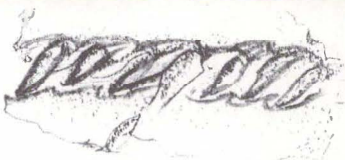

Figura 4.1

Figura 4.2

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

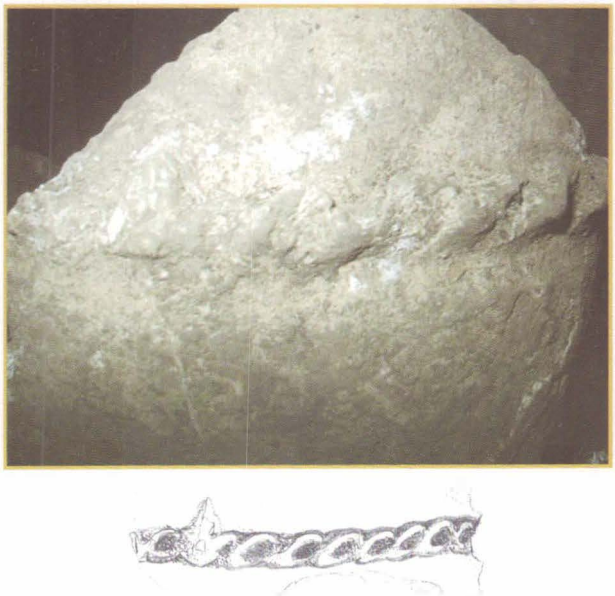

Figura 5.1

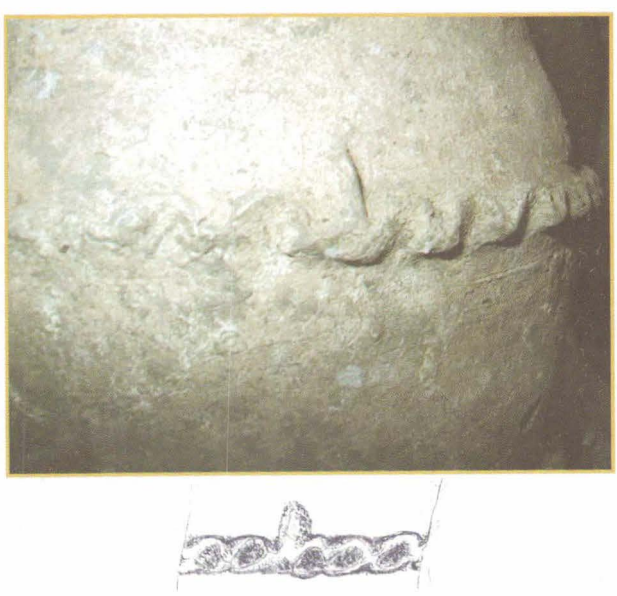

Figura 5.2

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro